

Łukasz Koniarek

Dział Numizmatyczny Muzeum Książąt Lubomirskich
Zakład Narodowy im. Ossolińskich

Ossolińskie archiwum Władysława Bartoszewskiego. Ordery, odznaczenia, pamiątki, obiekty kolekcjonerskie

Zbiór obiektów z daru Władysława i Zofii Bartoszewskich przekazany do Działu Numizmatycznego jest bardzo różnorodny. W przeciwieństwie do wcześniejszego daru Jadwigi i Jana Nowak-Jeziorańskich składa się on w większości z przedmiotów związanych bezpośrednio z życiem i dokonaniami Profesora. Można wydzielić w jego ramach trzy grupy przedmiotów. Pierwsza i najliczniejsza to wszelkiego rodzaju wyróżnienia, uhonorowania i nagrody, a mianowicie ordery i odznaczenia, odznaki, dyplomy i dokumenty nadania, statuetki, medale nagrodowe i honorowe oraz pamiątkowe plakety. Mniej liczną grupę stanowią pamiątki osobiste oraz przedmioty pamiątkowe związane z działalnością polityczną i społeczną Donatora, jak np. drobne przedmioty codziennego użytku (przyciski do papieru, spinka do krawata, taca, misa, kielich), breloczki, pamiątkowa broń czy różne identyfikatory. Nieliczne są natomiast przedmioty o charakterze kolekcjonerskim – współczesne monety pamiątkowe i obiegowe, współczesne i historyczne banknoty, okolicznościowe koperty, przedwojenne odznaczenia. Łącznie w zbiorach Działu Numizmatycznego znajduje się 479 obiektów z daru Władysława i Zofii Bartoszewskich dla ZNIO.

Do najcenniejszych należy niewątpliwie zespół orderów i odznaczeń W. Bartoszewskiego przyznanych mu zarówno przez władze Rzeczypospolitej, jak i przez rządy oraz instytucje innych krajów. 1 grudnia 1995 roku prezydent RP Lech Wałęsa odznaczył W. Bartoszewskiego Orderem Orła Białego. Insygnia Orderu zdecydowanie należą do najcenniejszych obiektów

19. Izraelski medal kombatanczy „50 Years to Victory on Germany” z 1995 roku. Nr inw. F 5586.

w omawianym zespole. Równie cenne są oznaki Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski przyznanego Profesorowi w 1986 roku przez prezydenta RP na uchodźstwie Edwarda Raczyńskiego. Do zbiorów Ossolineum nie zostały przekazane wszystkie polskie odznaczenia, które otrzymał W. Bartoszewski, trafiły tu jednak te o szczególnym znaczeniu, jak np. Złoty Medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” z 2005 roku.

Wśród orderów i odznaczeń obcych wyróżniają się dekoracje niemieckie, związane z działalnością dyplomatyczną W. Bartoszewskiego w tym kraju. Wymienić należy przede wszystkim Wielki Krzyż Zasługi z Gwiazdą Orderu Zasługi Związkowej Republiki Niemiec (Große Verdienstkreuz mit Stern des Verdienstordens der Bundesrepublik Deutschland) z 1997 roku, a także odznaczenie przyznane przez władze landów: Badenii-Wirtembergii (Order

20. Dar od premiera Izraela Icchaka Rabina z 1995 roku. Statuetka przedstawia symboliczną sylwetkę Starego Miasta w Jerozolimie. Nr inw. G 6920.

Zasługi „Für Verdienste” z 1997 roku) czy Meklemburgii-Pomorza Przedniego („Medal za szczególne zasługi dla Meklemburgii-Pomorza Przedniego w zjednoczonej Europie i w świecie” wręczony W. Bartoszewskiemu w roku 2014). Działalność dyplomatyczna Profesora na stanowisku ambasadora RP w Austrii doceniona została przez władze austriackie, które uhonorowały go w 1995 roku Krzyżem Wielkim I Klasy Złotej Odznaki Honorowej na Wstędze za Zasługi dla Republiki Austrii (Großkreuz I. Klasse, Großes Goldenes Ehrenzeichen am Bande für Verdienste um die Republik Österreich). Oznaki te również przechowywane są w zbiorach Działu Numizmatycznego.

W. Bartoszewski odznaczany był także przez władze innych krajów. Do ossolińskiej kolekcji orderów i odznaczeń trafiły oznaki Krzyża Komandorskiego Legii Honorowej, którymi udekorował Profesora prezydent Francji Nicolas Sarkozy w 2009 roku, a także najwyższe orderzy Węgier, Słowacji i Hiszpanii – węgierskie oznaki Krzyża Komandorskiego z Gwiazdą Orderu Zasługi Republiki Węgierskiej, tzw. dekoracja wielka i dekoracja mała, z 2001 roku, słowacki Order Białego Podwójnego Krzyża II Klasy Republiki Słowackiej z 2012 roku oraz hiszpański Order Krzyża Wielkiego Orderu Zasługi Cywilnej Królestwa Hiszpanii z 2000 roku. Szczególne znaczenie ma litewski Krzyż Komandorski Orderu Wielkiego Księcia Gedymina przyznany Profesorowi w 2002 roku przez prezydenta Litwy Valdasą Adamkusa.

21. Awers i rewers medalu pamiątkowego Stowarzyszenia Żydów Kombatantów w Polsce, autorstwa Anny Jarnuszkiewicz (1993). Nr inw. G 6835.

Z tego samego roku pochodzą także oznaki orderowe Krzyża Wielkiego ze Wstęgą Orderu Terra Mariana Republiki Estonii. Niewątpliwymi zaś unikatami w tej grupie obiektów są ordery Stolicy Apostolskiej oraz ordery zakonne – Wielki Krzyż Orderu Zasługi Suwerennego Rycerskiego Zakonu Szpitalników św. Jana Jerozolimskiego zwanego Rodyjskim i Maltańskim wręczony Profesorowi w 2012 roku oraz Order Świętego Grzegorza Wielkiego, który W. Bartoszewski otrzymał w 2006 roku z rąk Ojca Świętego Benedykta XVI. Jest to najwyższy papieski order, którym honorowane mogą być osoby świeckie. Warto także wspomnieć, że wśród odznaczeń odnaleźć można pamiątkowy izraelski medal kombatancki „50 Years to Victory on Germany” z 1995 roku (il. 19) czy polskie tzw. resortowe odznaczenia – Odznakę Honorową „Bene Merito” przyznawaną w uznaniu zasług przez Ministra Spraw Zagranicznych RP, którą W. Bartoszewski otrzymał z rąk ministra Radosława Sikorskiego w 2009 roku, oraz Odznakę Honorową „Za zasługi dla Ochrony Praw Człowieka” wręczaną przez Rzecznika Praw Obywatelskich. Odznaką taką uhonorowała profesora w 2013 roku prof. Irena E. Lipowicz.

W Dziale Numizmatycznym znajduje się także okazały zespół nagrodowych i pamiątkowych statuetek W. Bartoszewskiego. Do najbardziej wyjątkowych, zarówno pod względem znaczenia, jak i wartości artystycznych, należą prestiżowa „Nagroda Kisiela” z 1995 roku w postaci maski Stefana Kisielewskiego, nagroda „Totus” przyznana w 2004 roku za „osiągnięcia w dziedzinie kultury chrześcijańskiej” przez Fundację „Dzieło Nowego Tysiąclecia” pod przewodnictwem prymasa Józefa Glempa i arcybiskupa

22. Medal wręczony Władysławowi Bartoszewskiemu przez burmistrza Wiednia.
Nr inw. G 6813.

Tadeusza Goćłowskiego oraz „Superwiktor”, którym W. Bartoszewski uhonorowany został w 2007 roku za całokształt swych osiągnięć. Wszystkie prezentowane są obecnie na wystawie stałej w Muzeum Pana Tadeusza. Szczególnie piękna jest Nagroda Księżnej Jadwigi Śląskiej przyznana Profesorowi przez rektora Uniwersytetu Wrocławskiego i Salon Śląski w 2009 roku. W zespole statuetek wyróżnia się niewielki zbiór różnego rodzaju uhonorowań dla W. Bartoszewskiego za jego działalność na rzecz ratowania Żydów w latach II wojny światowej oraz pojednania polsko-izraelskiego. Są to np. Srebrny Kielich przyznany W. Bartoszewskiemu przez Centrum Szymona Wiesenthala w 1996 roku, statuetka „Fundacji Judaica” z 2007 roku czy „Światło Pamięci” – nagroda w formie brązowej lampki oliwnej, którą uhonorowało Profesora Muzeum Auschwitz-Birkenau w 2012 roku. Z dyplomatyczną działalnością W. Bartoszewskiego związany jest natomiast dar od premiera Izraela Icchaka Rabina w postaci symbolicznej rzeźby przedstawiającej Jerozolimę, pochodzący z 1995 roku (il. 20).

Bardzo zróżnicowany jest zespół medali oraz plakiet. Są to obiekty przede wszystkim o pamiątkowym charakterze, najczęściej związane z działalnością polityczną i społeczną W. Bartoszewskiego oraz jego licznymi podróżami. Do niewątpliwych rzadkości należy medal Klubu Krzywego Koła z 1961 roku – był to klub dyskusyjny działający w Warszawie przy ul. Krzywe Koło w latach 1955–1962, w ramach spotkań otwarcie zajmujący stanowisko krytyczne wobec ówczesnych komunistycznych władz Polski. Medal jest imienny – na rewersie znajduje się dedykacja oraz data jego powstania. Dość zwartą grupę tematyczną stanowią obiekty związane z działalnością

Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau. Są to medale i plakiety upamiętniające 50. i 60. rocznicę wyzwolenia obozu oraz 50. rocznicę powstania Muzeum. Większość zobaczyć można obecnie na wystawie stałej Gabinetów Świadków Historii w Muzeum Pana Tadeusza. Wśród medali z daru W. Bartoszewskiego wyróżniają się także te upamiętniające różne polskie instytucje państwowe i związane z nimi wydarzenia oraz rocznice – Senat RP (medal z dewizą „Dobro Rzeczypospolitej Najwyższym Prawem”), dziesięciolecie Urzędu Ochrony Państwa, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego czy Sztabu Generalnego Wojska Polskiego.

Liczną grupę tworzą medale związane z pontyfikatem i pielgrzymkami papieża Jana Pawła II. Do najciekawszych należą polski medal „Salus Rei Publicae Suprema Lex” upamiętniający wizytę Ojca Świętego w Sejmie i Senacie RP 11 czerwca 1999 roku, niemiecki medal z postacią św. Teresy Benedykty od Krzyża (Edith Stein) z 1987 roku upamiętniający pielgrzymkę papieża do ówczesnych Niemiec Zachodnich, watykański medal wybity na okoliczność wizyty Ojca Świętego w Austrii w 1988 roku czy słowacki medal pamiątkowy z postaciami Cyryla i Metodego wydany z okazji pielgrzymki papieskiej na Słowację w 1995 roku. Warto wymienić także ciekawy medal ukraiński związany z wizytą Jana Pawła II na Ukrainie w 2001 roku.

Bardzo interesująca jest grupa medali, o charakterze zarówno pamiątkowym, jak i nagrodowym, wręczonych W. Bartoszewskiemu przez władze państwa izraelskiego. Często są to medale z dedykacjami od znanych osobistości, jak np. medal izraelskiego parlamentu – Knessetu, umieszczony w drewnianym pudełeczku, do którego przymocowana jest płytką z dedykacją od prof. Szewacha Weissa. Dużą wartość mają medale upamiętniające rocznice wybuchu powstania w getcie warszawskim. Z obiektami tymi tematycznie korespondują polskie medale emitowane przez Stowarzyszenie Żydów Kombatantów w Polsce (il. 21).

Liczne pobyty w krajach niemieckich, częstokroć związane z publicznymi wystąpieniami, oraz wieloletnia służba dyplomatyczna W. Bartoszewskiego, zwłaszcza kierowanie Ambasadą RP w Wiedniu w latach 1990–1995, spowodowały, iż w jego darze znalazło się wiele medali i plakiet niemieckich i austriackich. Znaczna ich część ma charakter nagrodowy i uznaniowy – są to medale emitowane przez władze niemieckich krajów związkowych, jak np. medal niemieckiego landu Turyngii z widokiem zamku Wartburg wręczony Profesorowi przez premiera landu Dietera Althausa z okazji dziesięciolecia współpracy w 2009 roku czy medal „Bundesrat” wydany przez land Północna Nadrenia-Westfalia i wręczony W. Bartoszewskiemu przez przewodniczącą Bundesratu i premier landu Hannelore Kraft w Warszawie w 2011 roku. Podobny charakter ma także medal „Für Besondere Verdienste

um Bayern in einem Vereinten Europa” („Za szczególne zasługi dla Bawarii w zjednoczonej Europie”) wręczony Profesorowi w 1998 roku przez krajowe władze Bawarii. Do wyjątkowo udanych pod względem artystycznym należy medal z panoramą Wiednia na rewersie, którym uhonorował W. Bartoszewskiego jako ambasadora RP burmistrz stolicy Austrii (il. 22).

Warto także wspomnieć, że wśród licznych medali obcych znajduje się rzadki medal amerykańskiej prestiżowej Akademii Wojskowej West Point z wygrawerowanym nazwiskiem Profesora, wręczony mu przez komendanta uczelni.

Zespół medali uzupełniają liczne pamiątkowe plakiety. Obiekty te to zazwyczaj grawerowane metalowe płytki, niekiedy uzupełnione o różnego rodzaju emblematy, przytwierdzone do drewnianych podkładów. Mają jednak wielką wartość jako dokumenty wizyt i wystąpień W. Bartoszewskiego w różnych instytucjach. W grupie plakiety polskich i związanych z Polską warto zwrócić uwagę przede wszystkim na skromną w formie plakiety z 2001 roku upamiętniającą spotkanie z Polakami zamieszkałymi w tureckim Adampolu. Wiele ma bardzo prestiżowy charakter, jak np. plakietka w kształcie tarczy z godłem United Nations Disengagement Observer Force (UNDOF) i dedykacją od dowódcy – gen. mjr. Johannes C. Kosterse – czy też plakietka wręczona W. Bartoszewskiemu przez dowódcę doraźnych sił zbrojnych ONZ w Libanie. Szczególny wymiar ma natomiast plakietka z podziękowaniem dla W. Bartoszewskiego za przekazanie księgozbioru do Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Henryka Sienkiewicza w Płońsku.

Wśród pamiątek po W. Bartoszewskim znajduje się także niewielki zbiór odznak, najczęściej wraz z legitymacjami. Najcenniejszą jest pamiątkowa odznaka Jednostki Wojskowej GROM (numer nadania 015), którą udekorował Profesora jej dowódca płk Roman Polko 16 maja 2002 roku. Odznaka, nawiązująca do Znaku Spadochronowego z lat II wojny światowej przyznawanego m.in. cichociemnym, wręczona została W. Bartoszewskiemu na zasadach honorowych. W 2004 roku Profesor udekorowany został Złotą Odznaką Zasługi Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej o numerze nadania 004. Do odznaki dołączony został ciekawy w formie dokument w postaci metalowej plakiety na drewnianej ramie. Oba te przedmioty znajdują się dziś w zbiorach Działu Numizmatycznego. Znaleźć tu można także kilka z wielu odznak, które Profesor otrzymał, np. Honorową Odznakę Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich przyznaną przez Zarząd Główny Stowarzyszenia w czerwcu 2007 roku oraz Odznakę Honorową Polskiego Czerwonego Krzyża, pochodzącą z tego samego roku. Zespół ten uzupełnia niewielka odznaka wydana dla upamiętnienia piętnastolecia Centrum Kultury Żydowskiej w Krakowie. Z odznak zagranicznych

przyznanych W. Bartoszewskiemu i będących obecnie własnością Ossolineum wymienić warto przede wszystkim Złotą Odznakę Honorową Górnej Austrii, którą uhonorowany został w 2003 roku.

Zwarty zespół obiektów stanowi 29 identyfikatorów noszonych przez W. Bartoszewskiego podczas różnych spotkań i konferencji. Niektóre mają charakter zbliżony do legitymacji, jak np. identyfikator Profesora jako Przewodniczącego Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, większość jednak pochodzi z różnego rodzaju konferencji polskich i międzynarodowych – wymienić tu można chociażby konferencje „Openness and fundamentalism in the 21st century” w Pradze w 2000 roku, „Edukacyjna rola Oświęcimia” w Krakowie w 2003 roku, Międzynarodową Konferencję „Niemcy – Polska – Europa” w Wyższej Szkole Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie w 2008 roku, czy „KUL wobec wyzwań XX wieku: 1918–1989” w Lublinie z tego samego roku. Swoistą ciekawostką jest natomiast identyfikator W. Bartoszewskiego jako honorowego przewodniczącego jury w Finale Ogólnopolskiego Konkursu Krasomówczego Aplikantów Adwokackich w Łodzi z 2006 roku.

Bardzo ciekawy i różnorodny jest zespół drobnych pamiątek, najczęściej będących darami o charakterze oficjalnym lub nieformalnym. Oficjalnym prezentem dla W. Bartoszewskiego była np. srebrna misa z dnem w postaci tłoczonego herbu z przedstawieniem gołąbka pokoju wręczona mu przez ministra spraw zagranicznych Republiki Cypru Joanisa Kasulidesa czy pamiątkowy srebrny talerz z rytowanym Orłem RP stanowiący dar polskiego Korpusu Dyplomatycznego dla W. Bartoszewskiego jako ministra spraw zagranicznych RP. Podobny charakter ma srebrny kielich –urodzinowy prezent wręczony Profesorowi z okazji 80. urodzin przez Społeczność Żydów Amerykańskich Ocalałych z Holocaustu i Federację Polskich Żydów w Ameryce. Prywatny charakter mają natomiast upominki od kanclerza Niemiec Helmutha Kohla, wśród których znajdują się oprawna w ramkę fotografia portretowa kanclerza wraz z dedykacją oraz niewielkie stojące zegarki w srebrnych oprawach. Wśród drobnych pamiątek przeważają natomiast przedmioty codziennego użytku – przyciski i noże do papierów, często również z dedykacjami, jak np. sześcienne przycisk z przezroczystego szkła z godłem Litwy i faksymile podpisu prezydenta Valdas Adamkusa. Wyróżnia się pamiątka w postaci kolorowej figury niedźwiadka stojącego na łapach, którą Profesor otrzymał na urodziny od Iwony Kozłowskiej – ambasador RP w Berlinie (il. 23).

Specyficzny charakter mają symboliczne klucze do miast, które W. Bartoszewski otrzymywał z rąk prezydentów i włodarzy Warszawy, Krakowa, Sopotu, Szczecina czy Oświęcimia. Do szczególnie pięknych należy Klucz

23. Figurka niedźwiedzia z 2012 roku. Prezent od Iwony Kozłowskiej, ambasador RP w Berlinie. Nr inw. P 57.

Honorowego Obywatela Krakowa z dewizą „Cracovia urbs celeberrima”, wręczony W. Bartoszewskiemu przez prezydenta Jacka Majchrowskiego w 2012 roku.

Do ciekawostek w zbiorze należą egzemplarze pamiątkowej lub paradnej broni. W tym niewielkim zespole wyróżniają się szpada dyplomatyczna z wygrawerowaną na pochwie dedykacją „Od Ministra Spraw Zagranicznych”, którą Profesor otrzymał od ministra Radosława Sikorskiego, oraz pamiątkowy buzdygan z głowicą o sześciu piórach, dar od ministra obrony narodowej RP Tomasza Siemoniaka, wręczony z okazji 80. urodzin.

Monety i banknoty z daru Władysława i Zofii Bartoszewskich dla ZN_{IO} nie tworzą zwartej kolekcji. Numizmaty polskie gromadzone były na zasadach tematycznych, są to różne srebrne monety kolekcjonerskie oraz

okolicznościowe banknoty o tematyce historycznej. Warto wymienić chociażby dwudziestozłotówkę wydaną w 1995 roku dla upamiętnienia 55. rocznicy zamordowania przez Sowieców polskich jeńców oficerów w Katyniu, Charkowie i Miednoje oraz dziesięciozłotówkę z 2004 roku wybitą z okazji przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Okolicznościowe banknoty to 50 zł z postacią papieża Jana Pawła II z 2006 roku oraz banknot wydany w 2009 roku z okazji 200. rocznicy urodzin Juliusza Słowackiego. Podobnie monety i banknoty obce nie tworzą jednolitego zespołu – znaleźć tu można przede wszystkim monety współczesne, jak np. izraelska moneta o nominale 2 nowych szekli poświęcona „50 rocznicy powstań w gettach i obozach koncentracyjnych” z 1993 roku czy dość rzadka złota moneta Republiki Południowej Afryki o nominale 2 randów z 1973 roku. Banknoty obce natomiast to sowiecka obligacja wojenna na sumę 25 rubli z 1942 roku oraz chiński banknot o nominale 10 juanów z 1980 roku.

Podsumowując, przekazany do Działu Numizmatycznego pochodzący z daru Z. i W. Bartoszewskich nie tworzy zwartej kolekcji, są to przede wszystkim obiekty dokumentujące dokonania W. Bartoszewskiego i świadczące o uznaniu, jakim cieszył się wśród współczesnych.

The Ossoliński Archive of Władysław Bartoszewski. Orders, decorations, memorabilia, collectors' items

SUMMARY

The text presents an overview of memorabilia related to the life and work of Władysław Bartoszewski held in the collection of the Numismatic Department of the Museum of the Lubomirski Princes at the the Ossolineum National Institute. These include Polish and foreign orders and decorations, primarily German and Austrian, awarded to the Professor for his political and social activities, as well as numerous awards in the form of statuettes and sculptures. Commemorative medals and plaques and badges, together with their award documents, form a separate group. The exhibition closes with a collection of collectible numismatic items (coins and banknotes).

KEYWORDS

Władysław Bartoszewski, Ossolineum, orders, decorations, medals, badges, old coins, statuettes